

**DE ONDERWIJSKWALITEIT IN DE
GEMEENSCHAPSINSTELLINGEN:
Bevindingen en aanbevelingen
(voorjaar 2023)**

VLAAMSE ONDERWIJSINSPECTIE

Hendrik Consciencegebouw
Koning Albert II-laan 15 - 1210 Brussel
02 553 88 50

www.onderwijsinspectie.be

1 Inleiding

Leerlingen die door de jeugdrechtbank worden toevertrouwd aan een gemeenschapsinstelling krijgen onderwijs dat valt onder de noemer huisonderwijs. De instelling is verantwoordelijk voor het verstrekken van dit huisonderwijs. Voor de onderwijsinspectie is dit een volwaardig onderwijsalternatief waarbij het recht op onderwijs van de minderjarige niet in het gedrang mag komen.

De onderwijsinspectie voert een onderzoek uit in de gemeenschapsinstellingen op basis van het Besluit van de Vlaamse Regering waarbij de voorwaarden worden vastgesteld waaronder in bepaalde gemeenschapsinstellingen voor observatie en opvoeding aan de leerplicht kan worden voldaan¹.

Naast een controleverslag voor elke gemeenschapsinstelling, deelt de onderwijsinspectie met deze nota enkele globale bevindingen alsook een aantal aanbevelingen voor alle betrokken actoren. Op die manier stimuleert ze de onderwijskwaliteit in de gemeenschapsinstellingen.

2 Aanpak van de controles

Bij de controle huisonderwijs gaat de onderwijsinspectie na of de instelling voldoet aan de voorwaarden zoals opgenomen in het Besluit van de Vlaamse Regering. Het volledige kader voor een controle huisonderwijs is terug te vinden op <https://www.onderwijsinspectie.be/nl/andere-opdrachten/controles/controle-huisonderwijs>.

De controles werden uitgevoerd op

- 18 april 2023 in gemeenschapsinstelling De Grubbe in Everberg, door twee onderwijsinspecteurs.
- 20 april 2023 in campus De Markt en campus De Hutten van gemeenschapsinstelling De Kempen in Mol, door vier onderwijsinspecteurs.
- 24, 25 en 26 april 2023 in campus Wingene, campus Beernem en campus Ruiselede van gemeenschapsinstelling De Zande, door twee onderwijsinspecteurs.

Deze controles waren gebaseerd op een triangulatie van bronnen: een gesprek met het beleid over de werking in de gehele instelling, een gesprek met het beleid over de specifieke campuswerking, een rondgang langs de les-, sport- en ontspanningslokalen, gesprekken met leraren, documentenstudie en individuele gesprekken met leerlingen aan de hand van hun studiemateriaal. De controle eindigde telkens met een terugkoppeling naar het beleid over de sterktes en de groeikansen.

¹ Zie <https://data-onderwijs.vlaanderen.be/edulex/document.aspx?docid=12343>.

3 Algemene bevindingen

3.1 De samenwerking met de externe scholen (thuischolen)

Een aanzienlijk deel van de jongeren die in een gemeenschapsinstelling verblijven, is niet meer verbonden aan een externe school. Dat plaatst de gemeenschapsinstellingen voor een dubbele uitdaging: werken aan de motivatie en oriënteren naar een gepaste studierichting en inschrijving in een school. Andere jongeren zijn wel nog verbonden aan een externe school, maar door de vele uitval is de band met de school en met de leraren vaak zo goed als onbestaande. Nog anderen hebben een problematische relatie met de school of met de leraren of werden (worden) met een tuchtsanctie verwijderd.

Deze contextfactoren staan de bereidheid van de scholen in de weg om samen te werken met de gemeenschapsinstellingen. Zo verwoorden een aantal gemeenschapsinstellingen dat scholen soms aarzelen om taken, opdrachten en leermiddelen te bezorgen. Ook voor evaluatie en attesteringen komen sommige scholen moeilijk over de brug. Andere scholen nemen deze rol wel op en werken vlot en goed samen met de gemeenschapsinstellingen, met de bedoeling om de jongeren zo goed mogelijk toe te leiden naar een kwalificatie. Ze maken afspraken over het vakkenpakket, zetten in op redelijke aanpassingen en houden rekening met de resultaten die de leerling in een gemeenschapsinstelling behaalde. De gemeenschapsinstellingen investeren heel wat tijd in de realisatie van een constructieve samenwerking met veel verschillende scholen, verspreid over heel Vlaanderen. Zo vangt gemeenschapsinstelling De Grubbe binnen de oriënteringsmodule op jaarbasis een duizendtal jongeren op. Ze investeert voor al deze jongeren in een mogelijke samenwerking met een school. Deze samenwerking wordt zoveel als mogelijk verder gezet in de begeleidingsmodules in de gemeenschapsinstellingen De Zande en De Kempen.

De onderwijstrajecten van de jongeren in de gemeenschapsinstellingen kunnen efficiënter en doeltreffender uitgebouwd worden. Het al dan niet samenwerken is momenteel nog te veel afhankelijk van de goodwill van de betrokken school.

3.2 Kwalificaties

Met het oog op het behalen van een kwalificatie stemmen de gemeenschapsinstellingen de onderwijsdoelen geregeld af op eindtermen, beroepskwalificaties of andere gevalideerde doelenkaders. De keuzes die de gemeenschapsinstellingen maken bij de doelenselectie hangt af van de doelgroep. Zo hebben de gemeenschapsinstellingen in functie van specifieke achtergrondkenmerken een vrij vast stramen bij de doelenselectie: het gaat enerzijds om jongeren met een externe school dan wel jongeren zonder school, maar anderzijds bijvoorbeeld ook om anderstalige jongeren, jongeren gericht op de arbeidsmarkt en jongeren met zeer specifieke (onderwijs)noden.

De gemeenschapsinstellingen beogen zo veel als mogelijk schoolse achterstand te voorkomen en de vaste structuur in het dagelijks leven van de jongere zo min mogelijk te doorbreken. Daarom lopen de onderwijstrajecten van de jongeren door in de vakantieperiodes, met uitzondering van een week kerstvakantie en drie weken tijdens de zomer. Deze regeling vormt een meerwaarde in het wegwerken van opgelopen (leer)achterstanden, die in grote mate voortkomen uit de omstandigheden die geleid hebben tot plaatsing in een gemeenschapsinstelling.

3.2.1 Onderwijskwalificatie

Binnen de bijzondere setting van de gemeenschapsinstellingen blijft het een opdracht om zoveel mogelijk jongeren toe te leiden naar een onderwijskwalificatie. De (vaak) onderbroken schoolloopbaan van jongeren heeft een impact op hun verworven kennis, vaardigheden en attitudes. De complexiteit van de individuele dossiers bemoeilijkt de keuze van de onderwijsdoelen en de afstemming op het juiste curriculum.

Voor jongeren met een externe school beoogt de gemeenschapsinstelling om maximaal samen te werken met de school, ook bij het vooropstellen van de doelen. Voor jongeren die niet aan een school verbonden zijn, voorziet de gemeenschapsinstelling in een vervangend onderwijsaanbod. Daarbij is de doelenselectie in mindere mate afgestemd op een accurate beginsituatieanalyse van de jongere. Op een aantal campussen wordt het vervangend onderwijsaanbod duidelijk vormgegeven via een leerfi- che die zowel de doelen, de competenties als de evaluaties bevat. Het is voor de gemeenschapsinstel- lingen een groeikans om deze praktijk verder te verruimen.

Een aantal campussen doet een beroep op de examencommissie om een onderwijskwalificatie te be- halen.

3.2.2. Beroepskwalificatie

Voor een aanzienlijk deel van de jongeren is een onderwijskwalificatie niet haalbaar. De gemeen- schapsinstellingen proberen met sommige jongeren aan het behalen van een (deel)beroepskwalifica- tie te werken. De gemeenschapsinstellingen werken daarvoor samen met tal van partners zoals de ouders, de scholen, de Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding (VDAB), de werk- gevers, de stageplaatsen, het vervolmakingscentrum voor lassers, regionale technologische centra, het Centrum voor Leerlingenbegeleiding of het centrum voor leren en werken. Deze aanpak leidt niet altijd tot het beoogde resultaat.

3.3 Ondersteuning van het geboden onderwijs

De gemeenschapsinstellingen zetten in op de professionalisering van het lerarenteam in het omgaan met de zeer uitdagende doelgroep en het werken in een bijzondere veiligheidscontext. Beide zijn noodzakelijke voorwaarden om tot onderwijs te komen. Het is essentieel om te blijven investeren in een vaste binding van de leraren met een gemeenschapsinstelling om deze voorwaarden alsook de veiligheid van alle betrokken personeelsleden te kunnen garanderen. Verder is elke leraar ook betrok- ken bij het forensisch deel van de werking. Via observatie en rapportering levert hij input voor een aantal criminogene domeinen met het oog op de risicotaxatie of de voortgang van het traject. Het is raadzaam om deze aanpak te borgen en op die manier een maximale afstemming te garanderen tussen het onderwijsaanbod en de forensische begeleiding.

Een aantal gemeenschapsinstellingen zet ook in op het didactisch handelen van de leraren, onder an- dere door gerichte vormingen. De gemeenschapsinstellingen kunnen echter geen beroep doen op een pedagogische begeleidingsdiensten om het geboden onderwijs te versterken. Daarmee blijven moge- lijkheden onbenut om het pedagogisch didactisch handelen van de leraren te versterken.

3.4 Referentiekader voor onderwijskwaliteit

Doordat de gemeenschapsinstellingen huisonderwijs verstrekken, moeten ze niet tegemoetkomen aan de kwaliteitsverwachtingen uit het referentiekader voor onderwijskwaliteit. Daardoor blijven er mogelijkheden onbenut om gericht te werken aan de onderwijskwaliteit in de gemeenschapsinstellingen.

3.4.1 Visie

De gemeenschapsinstellingen hebben een gedeelde visie op onderwijs. De visie is, wat het organisatiebeleid betreft, goed afgestemd op de specifieke context van de gemeenschapsinstellingen en op de doelgroep. De opdeling in verschillende modules draagt hiertoe bij. De visie is nog in mindere mate richtinggevend voor het nastreven van de onderwijsdoelen, de uitwerking van het aanbod en de evaluatie.

3.4.2. Inrichting van de leslokalen

Wat de inrichting van de leslokalen betreft, zijn er nog aandachtspunten om een aantal aspecten van woonbaarheid, veiligheid en hygiëne te verbeteren, zoals de welzijnswet dit ook voorschrijft. Dit is vooral het geval voor de praktijklokalen.

3.4.3. Kwaliteitstoezicht

Wat het kwaliteitstoezicht door de onderwijsinspectie betreft, impliceert het verstrekken van huisonderwijs dat in principe enkel de minimale kwaliteitsvereisten voor huisonderwijs als kwaliteitsnorm gelden. Een andere modaliteit voor het onderwijs in de gemeenschapsinstellingen zou het mogelijk maken om het referentiekader onderwijskwaliteit als kwaliteitsnorm te hanteren bij het toezicht en zo een sterkere stimulans te geven aan de onderwijskwaliteit in deze instellingen.

3.4.4. Data

Op heden worden geen relevante data verzameld over de doelgroep of de werking van de gemeenschapsinstellingen. Dit belemmert het zicht van de overheid op de gemeenschapsinstellingen en de ontwikkeling van de interne kwaliteitszorg voor de gemeenschapsinstellingen zelf. Zo zijn er geen gegevens beschikbaar over het aantal jongeren zonder school, over schoolse vertraging, schoolse voordeelingen, retentiviteit of attestering.

4 Aanbevelingen

Op basis van de recente controles in de gemeenschapsinstellingen en de algemene bevindingen formuleert de onderwijsinspectie aanbevelingen voor zowel de gemeenschapsinstellingen zelf als voor de overheid.

4.1 Voor de gemeenschapsinstellingen

- Selecteer de doelen nog sterker met het oog op het behalen van een onderwijs- of beroepskwalificatie. Maak de doelselectie ook minder afhankelijk van de keuzes van individuele leraren.

- Investeer meer in trajecten die eerder verworven competenties valoriseren en in samenwerkingen met externe partners in functie van het behalen van een (deel)certificaat, bijvoorbeeld via de VDAB of de testcentra voor erkenning verworven competenties (EVC). Zo kan een structurele samenwerking met het volwassenenonderwijs - net zoals in de detentiecentra - het behalen van een beroepskwalificatie versterken.
- Investeer meer in expertisedeling binnen en over de gemeenschapsinstellingen heen, dit met het oog op de verspreiding van een aantal goede praktijken. Zet sterker in op de aansturing en de opvolging van leraren en groepen leraren met het oog op het verhogen van de gelijkgerichtheid, het toenemen van de vakbekwaamheid en het omgaan met een zeer specifieke doelgroep. De geplande vakgroepwerking in één van de instellingen kan hier bijvoorbeeld een deel van het antwoord bieden.
- Omschrijf en concretiseer wat 'goed onderwijs' is binnen de residentiële context van een gemeenschapsinstelling zodat dit het handelen van elke leraar kan ondersteunen.
- Verbeter een aantal aspecten van woonbaarheid, veiligheid en hygiëne, vooral in de praktijkruimtes.

4.2 Voor de overheid

- Met oog op efficiënte en doeltreffende onderwijstrajecten: expliciteer duidelijk de rol van de externe school en de gemeenschapsinstelling en de verwachtingen ten opzichte van elkaar.
- Met oog op het verhogen van het aantal jongeren dat een onderwijskwalificatie behaalt: zet in op een regelgevend kader dat toelaat een autonome school op te richten binnen de gemeenschapsinstellingen, met de mogelijkheid om leerlingen te attesteren. Gezien de recente wijzigingen in het decreet betreffende het jeugddelinquentierecht, waarbij de modules begeleiding 2, 5 en 7 jaar voorzien zijn en daarmee de duur van het verblijf in een gemeenschapsinstelling aanzienlijk zou kunnen verlengen, neemt de relevantie daarvoor toe.
- Met oog op het versterken van het didactisch handelen van de leraren: ontwikkel een kader dat gemeenschapsinstellingen in staat stelt om op structurele wijze een beroep te doen op pedagogische begeleiding.
- Optimaliseer de samenwerking met de examencommissie door werk te maken van een flexibele planning op maat van de jongere en door online examens af te leggen, bij voorkeur op de locatie van de gemeenschapsinstellingen.
- Faciliteer dataverzameling over de gemeenschapsinstellingen heen of moedig dataverzameling binnen de gemeenschapsinstellingen aan.